

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

סוכות, תש"ע
מספר 829מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

"וַיַּעֲשׂוּ כָלֶם אֲגוּדָה אַחַת לַעֲשׂוֹת רְצוֹן בְּלִבְבֵי שְׁלָם"

הכמיהה העזה לאחדות עם ישראל להיות אגודה אחת כדי לעשות את רצון ה' בלבב שלם, מקורה בברכה 'ובכן תן פחדך' שבתפילות העמידה בראש השנה וביום הכיפורים, שהם המסגרת לעשרת ימי תשובה – ימי חשבון נפש, סליחה, מחילה וכפרה בין אדם לחברו ובין אדם למקום. כל זה לאחר ההכנות הרוחניות בימי חודש אלול בתפילה, בשיפור המידות ותיקונן, באמירת סליחות ובתקיעה בשופר.

לכאורה יש לשאול: וכי ללא קריאה זו של מתקני התפילות לא תהיה שאיפה פנימית מצד העם ליצור אחדות? האין זה אינטרס של הכלל ושל הפרט גם יחד?

התשובה כנראה שלילית. האחדות כמושג כללי משמשת מאז ומעולם מילת קסם לפתרון בעיות חברתיות רבות וליישוב סכסוכים. אך האחדות מחייבת שיתוף פעולה ותמימות דעים מתוך הסכמה, גם אם היא מאולצת. קיים קושי בהשגת אחדות בין הבריות בשל טבע ברייתו של האדם. האדם נתון מאז ומעולם להשפעתם של רגשות ויצרים שבעקבותיה עלול הוא לעתים להתפתות ולחרוג מהתנהגות ראויה.¹ זאת ועוד, כולנו שונים זה מזה בתכלית, באופי ובמנטליות. לפיכך השגת האחדות דורשת הבנה רציונלית-מציאותית לצד רצון ועשייה להשגתה, שכן כל הדברים שבעולם אינם תלויים אלא ברצון. הרצון כשאיפה עם אמונה ביכולת הוא הפתח המאפשר את ההצלחה בהשגת היעדים. וידועה האמרה העממית: "אין דבר העומד בפני הרצון", שמקורה בארמית בספר הזוהר:² "כל מילין דעלמא לא תליין אלא ברעותא". לשם כך יש לעשות פעולה חיובית-אקטיבית מתוך רצון משותף של הכלל: "וַיַּעֲשׂוּ כָלֶם". דהיינו יש להביא בדרכי נועם את כל הנוגעים בדבר להסכמה משותפת להשגת היעד הנכסף - האחדות. כמוכן, הדבר כרוך בהתמתנות והתגמשות, ויתורים ופשרות מתוך ריסון עצמי. מכאן הקריאה לאדם בתפילתו לבורא עולם בכוונה באהבה ובאמונה שלמה שייתן לו את כוחות הנפש הנחוצים והלא קלים כלל להתמתן ולהתגמש לפי הצורך ולהצליח במשימה המסובכת. אף שהמעשה הוא אקטיבי, הרי הקריאה כאן היא פסיבית ומעודדת, ומשמעותה היא שאחדות עם ישראל היא דבר קיים ומושרש במורשת התרבות התורנית-ערכית. הכלים קיימים, ועל האדם לפעול, להשתדל ולעשות כמיטב יכולתו בעולמנו, עולם העשייה.

כאמור, התפילה לאחדות עם ישראל נאמרת בברכה 'ובכן תן פחדך' שבתפילות העמידה. הימים הנוראים והימים הבאים אחריהם מורכבים משני יסודות עיקריים:

א. **הרינה והתפילה:** בראש השנה ויום כיפורים ובהושענא רבא, שבו נחתם סופית גזר הדין.³

¹ ראו בהרחבה במאמרי: "כי יצר לב האדם רע מנעוריו", ב**שדה חמד** (תשס"ב), שנה 45, גיליון 2-3, עמ' 111-125. חלק ב, **ספר שמות**, מוסד הרב קוק, ירושלים תשכ"ד, פרשת 'תרומה', דף קסב, ע"ב, עמ' 324.

² לכן ביום זה נהוג לברך איש את רעהו בברכה: "פיתקא טבא" (= פתק טוב) ו"גמר חתימה טובה". למהותו של יום ראו: **אוצר דינים ומנהגים**, בעריכת: הרב יהודה דוד אייזענשטיין, תל-אביב תשכ"ט, ערך "הושענא רבא", עמ' 94-95.

ב. השמחה: בחג הסוכות, בולטות במיוחד השמחה ואחדות עם ישראל. ראשית, בישיבה בסוכה עם האושפיוזין – האורחים הרוחניים בדמותם של דמויות המופת: אברהם, יצחק, יעקב, משה, אהרן, יוסף ודוד. הדגש על האחדות בחג הסוכות מצוי בארבעת המינים האגודים כאחד: אתרוג, לולב, הדס וערבה. מדרש ויקרא רבה (נוסח וילנא, מהדורת ר' משה אריה מירקין, ל, יב) מטיב לבאר את הדבר הלכה למעשה:

דבר אחר: "פרי עץ הדר" (וי' כג:מ) – אלו ישראל. מה אתרוג יש בו טעם ויש בו ריח, כך ישראל יש בהם בני אדם שיש בהם תורה ויש בהם מעשים טובים. "כפות תמרים" – אלו ישראל. מה התמרה הזו יש בה טעם ואין בה ריח, כך ישראל, יש בהם בני אדם שיש בהם תורה ואין בהם מעשים טובים. "וענף עץ עב"ת" – אלו ישראל. מה הדס זה יש בו ריח ואין בו טעם, כך ישראל, יש בהם בני אדם שיש בהם מעשים טובים ואין בהם תורה. "וערבי נחל" – אלו ישראל. מה ערבה זו אין בה טעם ואין בה ריח, כך ישראל, יש בהם בני אדם שאין בהם לא תורה ולא מעשים טובים. ומה הקב"ה עושה להם? – לאבדן אי אפשר! אלא אמר הקב"ה: יִקְשְׁרוּ פֶלֶם אַגְדָּה אַחַת וְהָן מִכְפְּרִין אֱלֹהֵי עַל אֱלֹהֵי. ואכן עשיתם כך אותה שעה אני מתעלה, הדא הוא דכתיב (= זה מה שכתוב): "הבונה בשמים מעליותיו" (עמ' ט:ו) ואימתי הוא מתעלה? כשהן עשוין אַגְדָּה אַחַת, שנאמר: "וְאֶגְדָּתוֹ עַל אַרְץ יִסְדָּה" (שם), לפיכך משה מזהיר לישראל: "ולקחתם לכם ביום הראשון" (וי' כג:מ).⁴

הטעם מסמל את משמעות החיים – ידיעת התורה והמצוות. הריח מסמל את המעשים הטובים הנוהגים בין אדם לחברו ונותנים את ריחם הרוחני: הנהגה חיובית מתוך מידות טובות, דרך ארץ ויראת שמים. כמובן, המצב האידיאלי הוא שהתורה והמעשים הטובים קיימים כאחד. אך בעם ישראל יש את ארבעת המינים לתכונותיהם, כפי שמציין המדרש, ורק האחדות בין כולם מצדיקה את קיום הכלל. זהו רעיון הערכות ההדדית בעם ישראל, כדברי מדרש ההלכה⁵ לויקרא כו:לז ובעקבותיו הגמרא⁶ והרמב"ם לעניין שבועה:⁷ "כל ישראל ערבים זה בזה",⁸ ולפי נוסח אחר: " כל ישראל ערבים זה לזה".⁹

יש בזה תוספת נופך רעיוני-מהותי: אם הצירוף הלשוני "זה לזה" הוראתו התקרבות – ערבות עסקית-מסחרית, וזה היסוד והבסיס הראשוני לאחדות, הרי הצירוף הלשוני "זה בזה" הוראתו התחברות – ערבות אישית בין בני ישראל, וזה כבר צעד ענק לאחור ההתקרבות. הפסיכולוג פרופ' מרדכי רוטנברג (חתן פרס ישראל לחקר העבודה הסוציאלית לשנת תשס"ט) הגיע במחקריו הרבים למסקנה שהפסיכולוגיה היהודית בנויה ומורכבת ממעורבות קהילתית וערבות הדדית ועל כך מושתת ייחודו של החינוך היהודי-ערכי. כאשר חסידות הבעש"ט העלתה את עם הארץ הפשוט לדרגת איש חשוב והעניקה לו אופטימיות ושמחה, היא הפכה לתנועה חברתית-חלוצית ומימשה למעשה את יסודות הפסיכולוגיה היהודית.¹⁰

מעורבות קהילתית וערבות הדדית, הן יישום האחדות, שתוצאתה קירוב לבבות. ארבעת המינים המייצגים את הציבורים השונים בעם ישראל מזכירים לנו את ארבעת הבנים שעליהם דיברה התורה הנזכרים ברגל האחר, בליל הסדר. כולם בנים – בני-ישראל; אפילו הבן הרשע, קרוי בן! שהרי

⁴ המהדיר, ר' משה אריה מירקין, בפירושו למדרש רבה, ויקרא רבה, יבנה תל-אביב, חלק ב, עמ' 126, מגדיר את הנושא ומציע הסבר הגיוני לסימוכין של המדרש על נבואת עמוס בדרכו של הרמב"ם שם: "מה אתרוג וכו' – ארבעת המינים הללו מרמזים על חשיבותם של השלום והאחדות. ופשוטו של 'הבונה בשמים מעלותיו' וגו' – אולי מכנה את גרמי השמים בשם 'מעלות'. השמש, הירח והכוכבים עולים בשמים. ואילו הדברים הקבועים – ההרים וכדומה – שהם כעין אגודה, שקשורה יחד, הריהם מיוסדים על הארץ. הארץ היא יסודה של כל האגודה הזאת. הארץ היא שעושתם לאגודה".

⁵ ספרא דבי רב, **תורת כהנים** (מהדורת ר' יצחק אייזיק הירש וייס), בחוקותי, פרשתא ב, פרק ז, הלכה ה.

⁶ סנהדרין כז ע"ב; שבועות לט ע"א; ראש-השנה כט ע"א.

⁷ **ספר הפלאה**, הלכות שבועות פרק יא, הלכה יז.

⁸ על המושג והתפתחותו ראו בהרחבה שמואל-צבי טל, "כל ישראל ערבים זה בזה" – גלגולו של ביטוי מאגדה להלכה", סיני קכא (תשרי-טבת תשנ"ח), עמ' כב-כט; חיים זהר, "כל ישראל ערבים זה בזה", **ספר רפאל - סיני**

קכג-קכד (תש"ס), עמ' רג-רו. מופיע גם באתר האינטרנט: **תורה מציון – Tora Mitzion**, תשס"ה.

⁹ כך הנוסח בספרא ובגמרא, וכן גרסת הרמב"ם לעניין הלואאות (ספר משפטים, הלכות מלוה ולוה פרק י, הלכה ט) ועוד רבים.

¹⁰ כפי שהוא מציין בהקדמתו "פתח דבר" לספרו: **פסיכולוגיה יהודית וחסידות**, ספריית "אוניברסיטה משודרת", משרד הביטחון – ההוצאה לאור, תל-אביב תשנ"ו, עמ' 9-22.

בזכות האחדות וקירוב הלבבות עשוי גם הוא לשנות את טעמו ודרכו: "ויַעֲשׂוּ כֹלֵם אַגוּדָה אַחַת
לַעֲשׂוֹת רִצּוֹנְךָ בְּלִבְבֵי שְׁלָם". אכ"ר.

ד"ר אברהם גוטליב
המרכז ללימודי-יסוד ביהדות

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע.